

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Тарас Пошиванюк,
аспірант кафедри конституційного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0009-0007-0726-8228

DOI 10.32782/2306-9082/2024-55-1

УДК 342.7

Проблеми забезпечення права на захист під час війни

У наш час питання порушення прав та свобод людини і громадянина, а також їх захисту в умовах війни набуває особливої актуальності. Зважаючи на постійні воєнні конфлікти у світі, зокрема й в Україні, ряд країн вдаються до порушення прав та свобод громадян інших країн, а ті, в свою чергу, не мають ефективних та надійних механізмів забезпечення права на захист їх громадян під час війни. Зважаючи на це, саме проблематика забезпечення прав та свобод людини, а також їх захисту в умовах війни є надто актуальною для всієї міжнародної спільноти та України зокрема, народ якої ось уже майже два роки виборює свою свободу та незалежність.

Саме важливість питання забезпечення права на захист в умовах війни та наявні проблеми цього забезпечення і зумовлюють актуальність обраної тематики дослідження. Вироблення пропозицій щодо їх вирішення та ефективного забезпечення права людини на захист під час війни дасть змогу завчасно подбати про забезпечення всіх прав та свобод людини під час війни та мінімізувати негативні наслідки їх недотримання.

У науковій доктрині вивчення проблематики права людини на захист присвячені роботи Д. Бойчука, Л. Дешко, Ю. Кериченка, О. Похил, І. Тарасюка та ряду інших науковців. Однак проблеми забезпечення права на захист в умовах війни у національній доктрині досі не отримали належного дослідження. Це свідчить про важливість наукового дослідження проблем забезпечення права на захист людини в умовах війни та ще раз актуалізує обрану тематику дослідження.

Метою статті є комплексне дослідження проблем забезпечення права на захист під час війни, висвітлення негативних наслідків наявних проблем та пропозицій щодо їх вирішення на сучасному етапі та в перспективі на майбутнє.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, виникнення яких пов'язане із забезпеченням права людини на захист в умовах війни і запровадженого воєнного стану в Україні.

Під час роботи над дослідженням було використано сукупність методів загальнонаукового та спеціального характеру. Зокрема, з використанням

методу діалектики окреслено поняття права на захист та його суть у системі прав людини. Метод аналізу та синтезу був використаний при дослідженні проблемних аспектів забезпечення права на захист під час війни. Метод моделювання був використаний при формулюванні пропозицій щодо вирішення наявних проблем забезпечення права на захист в умовах війни. Метод узагальнення був використаний при формулюванні висновків за проведеним дослідженням.

Обмеження прав та свобод як проблема реалізації права на захист під час війни. В українському законодавстві, зокрема в ст. 3 Конституції, закріплюється положення про те, що утвердження та забезпечення прав та свобод людини і громадянина – це основний обов'язок нашої держави [1]. Безумовно, саме держава повинна забезпечувати й право людини на захист, незалежно від того в мирний час це відбувається чи в період дії воєнного стану. Вона повинна прикладати максимум зусиль, щоб поставлене перед нею завдання було досягнуте.

Реалізація права людини на захист в умовах воєнного стану є особливо ускладненою, адже як на конституційному рівні, так і на рівні основного законодавства встановлюються механізми, що допускають обмеження у здійсненні окремих прав та свобод людини і громадянина під час війни [2, с. 98]. Слід відмітити, що у відповідності до ст. 15 Європейської конвенції з прав людини, учасницею якої Україна є з 1997 року, відзначається, що в умовах війни чи іншої небезпеки для суспільства, що несе загрозу нації, будь-якою Високою Договірною стороною можуть вживатись заходи, які свідчать про відступ від зобов'язань такої Сторони, взятих у відповідності до цієї Конвенції, однак тільки в тих межах, яких вимагає становище, що склалось, і при умові, що такі заходи не є суперечливими іншим зобов'язанням

Високої Договірної сторони, взятих нею на себе у відповідності до положень міжнародних договорів. При цьому відзначається, що не допускається відступ від статті 2 (Право на життя), за винятком смерті, яка настала як наслідок правомірних воєнних дій, а також відступ від статей 3 (Заборона катування), 4 (п. 1 Заборона рабства) і 7 (Ніякого покарання без закону) [3].

Конституцією України також закріплюється певний перелік прав і свобод, обмеження яких в умовах дії воєнного стану є неприпустимим так само, як і за будь-яких інших умов (ч. 2 ст. 64 Основного Закону).

Проте, такі обмеження мають бути обґрунтовані, мати певні часові межі, а також застосовуватись у відповідності до ustalених засад демократії та правової держави, мати на меті захист суспільних інтересів, збереження громадського порядку і безпеки, а також прав і свобод інших громадян. Більше того, у забезпеченні захисту прав людини в умовах війни важливу роль відіграє відповідність цих обмежень міжнародним стандартам і правам людини.

Зважаючи на існуючий механізм обмежень прав та свобод людини в умовах дії воєнного стану, питання забезпечення права на захист ще більше ускладнюється. Зумовлюється це наступними факторами:

– по-перше, до початку повномасштабного вторгнення в Україну у лютому 2022 року в нашій країні не існувало практики обмежень прав людини і громадянина в умовах воєнного стану, а тому і не було вироблено практики забезпечення права людини на захист в таких умовах;

– по-друге, ускладненість завдання держави щодо забезпечення захисту прав людини зумовлюється в умовах війни важливістю дотримання балансу між забезпеченням безпеки та збереженням основних прав і свобод людини та громадянина;

– по-третє, виникає потреба в розробці в умовах воєнного стану кардинально нових засобів забезпечення реалізації права на захист, адже, як свідчить практика, відбувається поступова трансформація судочинства в цифрову площину, що призводить до необхідності розробляти нові наукові методи дослідження вказаного питання.

Тож, перша проблема забезпечення права на захист під час війни зумовлюється наявністю обмежень прав та свобод людини і громадянина, які, як показує практика, не завжди є такими, що відповідають Конституції України, актам міжнародного права, ратифікованим ВРУ, та чинного законодавства України. Зокрема, явним прикладом такого обмеження стало свого часу внесення змін до ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України, внаслідок чого було закріплено положення про те, що «строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду чи постанови керівника органу прокуратури під час дії воєнного стану не може перевищувати двохсот шістнадцяти годин з моменту затримання» [4], що було прямо суперечливим ч. 3 ст. 29 Конституції України, у якій вказано: «у разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його припинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою» [1]. Зважаючи на те, що такі зміни були прийняті в складних умовах та за нагальної необхідності, згодом стало очевидно, що вони є невідповідними Конституції України, а тому вони тягнуть за собою грубе

порушення права людини на свободу. Внаслідок цього, законодавець узгодив положення ст. 615 КПК із тими, що закріплені в Конституції України. Цей наглядний приклад вказує на те, що виникнення суспільної необхідності в адаптації законодавства до умов дії воєнного стану, подекуди змусила законодавця йти на відчайдушні кроки, які є суперечливими демократичним та ліберальним цінностям, а також природі правовладдя [5, с. 29].

Зважаючи на вище викладене, ще однією проблемою у контексті забезпечення права на захист в умовах дії воєнного стану, яка походить від попередньої, є проблема оцінки правомірності українського законодавчого закріплення обмежень гарантованих національним та міжнародним правом прав людини. Це означає, за умови неправомірного встановлення обмежень прав та свобод людини, питання забезпечення захисту цих прав та свобод ще більше актуалізується, адже виникає необхідність не тільки вироблення механізму забезпечення захисту прав та свобод, які неправомірно обмежуються, але й механізму контролю за правомірністю встановлених законодавцем обмежень та їх відповідності гостроті ситуації, що склалася.

Недотримання державою агресором законів та звичаїв війни як проблема забезпечення права на захист. Проблема забезпечення права на захист зумовлюється також недотриманням державою-агресором взятих на себе міжнародних зобов'язань, які стосуються правил ведення війни та захисту прав людини в умовах війни. Зокрема, міжнародним правом встановлюється безумовна відповідальність держави за дотримання прав людини під час незаконного контролю нею території іншої держави – її окупації. У цьому аспекті слід відзначити такі договори, як IV Гаазька конвенція про закони та звичаї сухопутної війни 1907 р. [6], Женевська конвенція (IV) щодо захисту цивільних осіб під час війни 1949 р. [7]

і Додатковий протокол (Протокол 1) до неї [8], Резолюція ГА ООН «Відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння» 2001 р. [9]. Більше того, міжнародним гуманітарним правом на державу-окупанта покладається обов'язок забезпечення мінімальних гуманітарних потреб населення, його основних прав, пов'язаних із збереженням життя, здоров'я і гідності; особливий акцент робиться на важливості ефективного захисту цих прав, а також захисту від будь-якого роду протиправного насильства, руйнування інфраструктури окупованих територій. На жаль, державою-агресором повністю нівелюються та обезцінюються положення міжнародного та європейського права, внаслідок чого держава-агресор чинить порушення прав людини не тільки на окупованих територіях, але й на території, належній Україні. Більше того, перелік виявлених та зафіксованих порушень прав людини в Україні державою-агресором з кожним днем зростає в рази.

Не можна не відзначити й порушення прав українських військовополонених, наданих їм положеннями міжнародних договорів, які держава-агресор постійно порушує. Зокрема, це проявляється у ненаданні їм необхідної медичної допомоги та належного рівня утримання, як це передбачено ст. 15 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими. Більше того, інформацію про перебування наших військових у російському полоні ворог не завжди надає, внаслідок чого тисячі військових та цивільних осіб, які потрапили до російського полону вважаються зниклими безвісти. Хоча нормами міжнародного гуманітарного права чітко прописано, що кожна держава, яка тримає у полоні військових, має через посередника негайно повідомити іншій державі про місцезнаходження її громадян [10].

На жаль, існуючі на сьогодні правові механізми забезпечення прав та

свобод людини в умовах війни, які може використати наша держава, не розраховані на ті порушення, які здійснює держава-агресор як проти мирного населення окупованих та неокупованих територій, так і проти військовополонених. Однак, ще одна група українських громадян, які не менш потерпають від війни – це українські діти. Їх права та свободи в умовах війни порушуються найчастіше.

Внаслідок триваючої війни в Україні велика кількість українських дітей залишились сиротами, вони є відірваними від своїх близьких та проживають у край скрутному становищі. Більше того, в умовах війни порушуються наступні права дитини: право на життя, бути з сім'єю та громадою, на здоров'я, на особистий розвиток, на освіту, на медичну допомогу, на піклування та захист тощо. Тисячі дітей були вивезені на територію росії, при цьому не завжди рідні знають про їх місцезнаходження та можуть їх забрати. Незважаючи на вкрай складну ситуацію з дотриманням прав дитини в умовах російсько-української війни, порушені права дітей мають бути відновлені та захищені за допомогою національних та міжнародних інституцій. Україна не повинна вирішувати питання забезпечення та захисту прав дітей в умовах війни ізольовано, в умовах війни слід негайно прийняти законодавче регулювання деяких питань забезпечення та захисту прав дітей, які неможливо забезпечити з використанням існуючого загального порядку, прийнятого для мирних часів. Цілком зрозуміло, що нова реальність сьогодення в Україні визначається введеним воєнним станом та активними бойовими діями, саме тому звичайні процедури забезпечення та захисту прав дітей згідно з чинним законодавством, яке діє в мирний час, у більшості випадків просто не працюють. Саме тому питання забезпечення прав та свобод дітей в умовах війни в Україні є одним

із найбільш проблематичних та вимагає негайних дій як з боку нашої держави, так і міжнародних інституцій. Більше того, як відзначає С. Ніколайчук, «забезпечення прав дітей в умовах воєнного стану вимагатиме об'єднання зусиль великої кількості організацій та установ, особливо в останні місяці з появою великої кількості нових документів, які регулюють поведінку дітей, а також батьків, інших родичів, опікунів тощо» [11, с. 94]. Адже впродовж двох років триваючого повномасштабного вторгнення на національному рівні було прийнято 14 законодавчих актів, які спрямовані на забезпечення та захист права дитини в умовах війни. На нашу думку, не достатньо тільки прийняти певні законодавчі акти, але й варто зробити їх ефективними, впровадити належні механізми реалізації закріплених норм.

Дійсно, як відзначає Н. Костюк, «гарантіями забезпечення прав і свобод є наявність досконалого законодавства, перш за все, Конституції України, норми якої є нормами прямої дії, створення дієвої судової системи, яка надасть можливість швидко і ефективно зреагувати на порушення прав людини і громадянина, прийняти рішення по конкретній справі» [12, с. 209]. Тож, слід відзначити необхідність удосконалення діяльності Конституційного суду України в умовах війни, а також проведення судової реформи, спрямованої на удосконалення діяльності судів в контексті забезпечення права людини на захист в умовах війни.

Невідповідність існуючих правових механізмів забезпечення права на захист в мирний час відносинам, які складаються в умовах воєнного стану. Основна проблема забезпечення прав людини та громадянина в Україні в умовах воєнного стану зумовлюється «неготовністю» існуючих за мирних часів правових механізмів забезпечення прав і свобод до їх захисту під

час війни, коли противник вдається до масового порушення прав людини, нівелюючи при цьому положення міжнародних договорів, дотримання яких є для нього обов'язковим. При цьому «неготовими» до дії в умовах воєнного стану є не тільки правові механізми на національному рівні, але й немає належних механізмів забезпечення прав людини в сучасних умовах і на міжнародному рівні, адже прийняті у переважній більшості ще в минулому столітті міжнародно-правові акти не адаптовані до умов сьогодення. Це означає, що сьогодні людство повинно шукати нові механізми забезпечення прав людини і громадянина в умовах війни, щоб закріплені нормами міжнародного та національного права права та свободи людини були неухильно дотримані як у мирний час, так і у часи війни.

Недостатність заходів, які вживає держава, з забезпечення права на захист в умовах воєнного стану. Слід відзначити, що наша держава створила механізм фіксації воєнних злочинів, який у майбутньому слугуватиме підставою для захисту порушених державою-агресором прав та свобод у суді, тобто виступатиме своєрідною гарантією реалізації права на захист в умовах воєнного стану. Однак недолік цього механізму у тому, що воєнні дії все ще тривають, і все ще відбуваються масові порушення права на захист, реалізувати яке постраждалі особи можуть тільки після війни, що вказує на невизначений термін, впродовж якого права та свободи, порушені під час війни в Україні, будуть відновлені. Більше того, ще одна недосконалість цього механізму у тому, що його використовують вперше, а тому на практиці реалізація права на захист у поствоєнний період може зіткнутись із рядом проблемних аспектів. Більше того, права і свободи людини потребують захисту вже тепер, саме тому нині тривають дискусії щодо вдосконалення

механізму забезпечення права на захист в Україні під час війни. З найбільш доцільних пропозицій різних експертів, політиків, юристів та фахівців з міжнародного права, слід відзначити наступні:

1. Ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) та гармонізацію національного кримінального законодавства із міжнародним;

2. Визначення на нормативному рівні категорій осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії проти України, та специфіки захисту порушених прав кожної з визначених категорій;

3. Забезпечення справедливої та обґрунтованої компенсації за майно, яке було знищене чи пошкоджене внаслідок збройної агресії проти України тощо.

Таким чином, можна відзначити, що війна порушує майже всі аспекти життя людини, включаючи її права та свободи. У таких умовах, коли люди знаходяться під впливом насильства, дискримінації, тортур та інших форм порушення прав людини і громадянина, забезпечення права людини на захист постає надзвичайно складною задачею, яка потребує комплексного підходу та співпраці всіх зацікавлених сторін. Забезпечення права людини на захист під час війни є важливим елементом збереження гуманності та цінностей, на яких базується наше суспільство. Саме тому, дослідивши проблеми забезпечення права на захист в Україні в умовах дії воєнного стану, слід відзначити, що воєнний стан не повинен бути підставою для

порушення права людини на захист її прав та свобод, з огляду на що законодавчим органом держави повинна реалізуватись швидка реакція на потреби суспільства в умовах воєнного стану, а тому мають бути прийняті нові законодавчі акти, що будуть відповідати положенням Конституції України та міжнародних угод, ратифікованих ВРУ. При цьому новоприйняте в умовах дії воєнного стану в Україні законодавство має враховувати потреби українського суспільства в якісному законодавстві, такому, яке дасть змогу реалізувати право на захист в умовах війни повною мірою. Крім того, слід адаптувати до умов сьогодення й існуючі правові механізми захисту прав людини і громадянина, провівши ряд реформ в судовій системі України.

Тож, дієвими шляхами вирішення наявних проблем забезпечення права на захист прав та свобод людини і громадянина в Україні мають стати оновлення чинного законодавства та його адаптації до умов воєнного стану в Україні, а також об'єднання зусиль нашої держави (її суспільства) з міжнародною спільнотою для утвердження ефективних механізмів забезпечення права на захист прав людини і громадянина в умовах війни на міжнародному рівні.

Окремими положеннями цього дослідження зачіпаються актуальні питання, необхідність вивчення яких в окремих дослідженнях є вкрай важливою, а тому їх слід розглядати як перспективні напрямки майбутніх наукових робіт.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 10.09.2023). – Назва з екрана.
2. Маркович Х. М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 95-99.
3. Про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 року. *Голос України*. 2001. 10 січня. № 3.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 13.04.2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. Ст. 88.

5. Каменчук Т. В. Стан забезпечення прав людини в умовах війни в Україні. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 27-31.

6. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї [Електронний ресурс]: Положення про закони і звичаї війни на суходолі. Міжнародний документ від 18.10.1907 року. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text. (дата звернення: 04.02.2024). – Назва з екрана.

7. Конвенція про захист цивільного населення під час війни [Електронний ресурс]: Міжнародний документ від 12.08.1949 року. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text. (дата звернення: 04.02.2024). – Назва з екрана.

8. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року [Електронний ресурс]: Міжнародний документ від 08.06.1977 року. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text. (дата звернення: 04.02.2024). – Назва з екрана.

9. Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння [Електронний ресурс]: Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй № 56/83 від 12.12.2001 року. – Режим доступу: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/responsibility.pdf (дата звернення: 04.02.2024). – Назва з екрана.

10. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими [Електронний ресурс]: Міжнародний документ від 12.08.1949 року. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 04.02.2024). – Назва з екрана.

11. Ніколайчук С. Захист прав дітей в умовах воєнного стану: проблеми теорії та Практики. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. №4. С. 94-105.

12. Костюк Н. П. Проблеми реалізації прав людини в умовах воєнного стану і відповідність їх до законодавства ЄС. *Нове українське право*, 2022. № 1. С. 205-210.

Пошиванюк Т. П. Проблеми забезпечення права на захист під час війни

У статті досліджуються проблемні аспекти забезпечення права на захист під час війни.

Метою статті є комплексне дослідження проблем забезпечення права на захист під час війни, висвітлення негативних наслідків наявних проблем та пропозицій щодо їх вирішення на сучасному етапі та в перспективі на майбутнє.

Під час роботи над дослідженням було використано сукупність методів загальнонаукового та спеціального характеру. Зокрема, з використанням методу діалектики окреслено поняття права на захист та його суть у системі прав людини. Метод аналізу та синтезу був використаний при дослідженні проблемних аспектів забезпечення права на захист під час війни. Метод моделювання був використаний при формулюванні пропозицій щодо вирішення наявних проблем забезпечення права на захист в умовах війни. Метод узагальнення був використаний при формулюванні висновків за проведеним дослідженням.

За результатами проведеного дослідження було встановлено, що в умовах воєнного стану забезпечення права на захист стикається із низкою проблем, які мають негативні наслідки для гарантованих людині конституцією та положеннями міжнародного гуманітарного права прав та свобод. Однак, такий стан речей є неприпустимим у наш час, а тому, і наша держава, і вся міжнародна спільнота повинні прикласти максимум зусиль, щоб право людини на захист могло реалізуватись за будь-яких умов. Адже, як показує практика, в умовах триваючої війни українські громадяни не завжди мають таку можливість, з огляду на що нині впроваджуються механізми фіксації військових злочинів та порушень людських прав зокрема. У майбутньому це має дати змогу громадянам, чие право на захист було порушене в умовах війни, відносити його і реалізувати повною

мірою. Однак, для цього слід віднайти ефективні шляхи вирішення проблем забезпечення права на захист.

Таким чином, наявні проблеми забезпечення права на захист в умовах війни повинні бути вирішені таким чином, щоб гарантовані конституцією України та нормами міжнародного гуманітарного права права та свободи були дотримані за будь-яких умов. Це означає, що кожне порушення прав та свобод людини під час війни має тягти за собою захист цих порушених прав та свобод. Не зважаючи на те, що на сучасному етапі наша держава прикладає максимум зусиль, щоб здійснити фіксацію російських злочинів під час війни та дати можливість нашим громадянам, чії права та свободи були порушені під час війни, захистити їх у майбутньому, такий механізм є доволі дискусійним, а тому потребує доопрацювання та вдосконалення.

Ключові слова: воєнний стан, право на захист, порушення права на захист, забезпечення права на захист, проблеми забезпечення права на захист.

Poshivanyuk T. Problems of ensuring the right to protection during war

The article examines the problematic aspects of ensuring the right to defense during war.

The purpose of the article is a comprehensive study of the problems of ensuring the right to defense during war, highlighting the negative consequences of existing problems and proposals for their solution at the current stage and in the future.

During the work on the research, a set of general scientific and special methods was used. In particular, using the method of dialectics, the concept of the right to protection and its essence in the system of human rights are outlined. The method of analysis and synthesis was used in the study of problematic aspects of ensuring the right to defense during war. The modeling method was used in the formulation of proposals for solving existing problems of ensuring the right to defense in wartime conditions. The method of generalization was used in formulating conclusions based on the conducted research.

According to the results of the conducted research, it was established that in the conditions of martial law, the provision of the right to protection faces a number of problems that have negative consequences for the rights and freedoms guaranteed to a person by the constitution and the provisions of international humanitarian law. However, such a state of affairs is unacceptable in our time, and therefore, both our state and the entire international community must make maximum efforts so that the human right to protection can be realized under any conditions. After all, as practice shows, in the conditions of an ongoing war, Ukrainian citizens do not always have such an opportunity, given that the mechanisms for recording war crimes and violations of human rights, in particular, are currently being implemented. In the future, this should enable citizens whose right to protection was violated in the war to take it and fully realize it. However, for this, effective ways of solving the problems of ensuring the right to protection should be found.

Thus, the existing problems of ensuring the right to protection in conditions of war must be resolved in such a way that the rights and freedoms guaranteed by the Constitution of Ukraine and the norms of international humanitarian law are respected under any conditions. This means that every violation of human rights and freedoms during war must entail the protection of these violated rights and freedoms. Despite the fact that at the current stage our state is making maximum efforts to record Russian crimes during the war and to give our citizens, whose rights and freedoms were violated during the war, the opportunity to protect them in the future, such a mechanism is quite debatable. and therefore needs revision and improvement.

Key words: martial law, the right to defense, violation of the right to defense, ensuring the right to defense, problems of ensuring the right to defense.

